

PALEO-AKTUEEL

Het Groninger Instituut voor Archeologie presenteert zijn onderzoek

31

VOORUIT ROEIEN DOOR ACHTERUIT TE KIJKEN

Essays over honderd jaar archeologie aan de
Rijksuniversiteit Groningen en de toekomst
van de archeologie

Met de jaarlijkse uitgave van *Paleo-aktueel* geven de medewerkers en studenten van het Groninger Instituut voor Archeologie inzicht in een deel van het lopende onderzoek van het instituut.

Aan dit nummer werkten mee: Stijn Arnoldussen, Peter Attema, Remco Bronkhorst, Nathalie Brusgaard, René Cappers, Youri van den Hurk, Lidewijde de Jong, Paula Kalkman, Angelique Kaspers, Martijn van Leusen, Maarten Loonen, Arnoud Maurer, Annet Nieuwhof, Johan Nicolay, Hans Peeters, Iris Rom, Annette Scheepstra en Frits Steenhuisen.

Redactie: Flip Kramer (coördinatie), Elisabeth van 't Lindenhout & Daan Raemaekers

Vormgeving en omslagontwerp: Siebe Boersma

Correctie Engelse samenvattingen: Suzanne Needs-Howarth

Foto omslag: het Archeologisch Monumentaal Reservaat (AMR) Ezinge met bebouwing, gezien vanuit het westen Foto W. Dijkstra. Zie artikel Veenman.

ISBN 9789493194328

ISSN 1572-6622

Website: www.paleo-aktueel.nl

Adres van de redactie

Rijksuniversiteit Groningen
Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
Poststraat 6 9712 ER Groningen
Tel.: 050 363 6712
gia@rug.nl

Adres van de uitgever

Barkhuis Publishing
Kooiweg 38 9761 GL Eelde
Tel. 050 3080936 fax 050 3080934
info@barkhuis.nl www.barkhuis.nl

**rijksuniversiteit
groningen**

**groninger instituut
voor archeologie**

© GIA. Inlichtingen:

www.rug.nl/let/onderzoek/onderzoekinstututen/gia/publications

Paleo-aktueel 31

Rijksuniversiteit Groningen / Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
University of Groningen / Groningen Institute of Archaeology
& Barkhuis Publishing
Groningen, 2021

Inhoud

VOORWOORD Daan Raemaekers	VII
VAN <i>TOMB RAIDER</i> NAAR DE TOEKOMST: DE ONTWIKKELING VAN EEN ARCHEOLOGISCHE TENTOONSTELLING Anne Ponten	1
VAN POEP TOT PIT. BRUGGEN SLAAN TUSSEN WETENSCHAP EN SAMENLEVING Douwe van der Tuin & Anita Brongers-Warmelink	9
ARCHEOLOGIE VOOR SNACKERS, ONDIEPE GRAVERS EN DIEPGRAVERS: DE ARCHEOLOOG ALS VERHALENVERTELLER Harrie Wolters	17
BEELDVORMING OVER ARCHEOLOGIE, BEELDVORMING BIJ ARCHEOLOGEN Jana Esther Fries	27
JE KUNT ALLEEN VOORUIT ROEIEN DOOR ACHTERUIT TE KIJKEN. PLEIDOOI VOOR MEER POLITIEK IN DE ARCHEOLOGIE EN MEER ARCHEOLOGIE IN DE POLITIEK Sandra Beckerman	37
HET MUSEUM OP DE SNIJTAFEL: DE ARCHEOLOGIETENTOONSTELLING ONDERZOCHT Bastiaan Steffens	45
INCLUSIEVE ARCHEOLOGIE: MODEWOORD OF STREEKPRODUCT? Alexander Zagkotsis	55
IN DE KRANT. HOE VINDEN ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN HUN WEG NAAR DE SAMENLEVING? Joke Geelhoed-Oosterhuis	63
BEHOUD IN SITU, OF WAT DOEN WE ALS ALLES OP IS? Froukje Veenman	73
EEN ODE AAN DE STUDIE NAAR HET VERLEDEN Fardau Mulder	83
BEELDVORMING OVER NEDERLANDSE KASTELEN VANUIT DE LUCHT Diana Spiekhout	91

ISOTOPEN IN DE ARCHEOLOGIE – VERLEDEN, HEDEN EN TOEKOMST Michael Dee & Hans van der Plicht	101
HONDERD JAAR ARCHEOZOÖLOGIE IN GRONINGEN Youri van den Hurk, Nathalie Ø. Brusgaard, Jolijn Erven, Francesca G. Slim, Dimitris Filioglou, Safoora Kamjan, Willemien de Kock, Rachel M. Winter & Canan Çakırlar	107
VAN TRADITIONELE ARCHEOLOGIE NAAR ECOLOGISCHE ARCHEOLOGIE: TERUGBLIK EN VOORUITBLIK IN EEN JUBILEUMJAAR René Cappers, Merit Hondelink & Mans Schepers	119
ONTWIKKELINGEN IN DE MEDITERRANE LANDSCHAPSARCHEOLOGIE AAN HET GIA. WAAR KOMEN WE VANDAAN EN WAAR GAAN WE NAARTOE? Peter Attema	125
<i>PRONKJEWAILS</i> IN VERRE OORDEN: GRONINGS ONDERZOEK NAAR DE DOOD IN HET OOSTELIJK MIDDELLANDSE ZEEGEBIED Sofia Voutsaki, Tamara M. Dijkstra, Olivia A. Jones, Lidewijde de Jong, Vana Kalenderian, Paula Kalkman, Eleni Milka, Eleni Panagiotopoulou, Iris Rom, Caroline van Toor, Paraskevi Tritsaroli, Theofania Tsempera & Chryssa Vergidou	135
HOE EEN INHEEMS PERSPECTIEF DE ARCHEOLOGISCHE INTERPRETATIE KAN VERBREDEN Sean P.A. Desjardins & Sarah M. Hazell	145
KOUDE VERRASSINGEN. ONTWIKKELINGEN EN TOEKOMSTIGE MOGELIJKHEDEN IN DE ARCHEOLOGIE IN HET POOLGEBIED Louwrens Hacquebord	153
VAN SCHEEPSHOUT TOT DIGITALE WRAKKEN. EEN REFLECTIE OP DE ONTWIKKELING EN TOEKOMST VAN DE MARITIEME ARCHEOLOGIE IN NEDERLAND Yftinus van Popta	165
OP DE SCHOUDERS VAN REUZEN. DE ARCHEOLOGIE VAN NOORDWEST-EUROPA Daan Raemaekers, Stijn Arnoldussen, Johan Nicolay & Hans Peeters	175

Voorwoord

In 2020 vierde het Groninger Instituut voor Archeologie zijn eeuwfeest. De keuze voor dat jaar was tot op zekere hoogte arbitrair. In 1920 werd het Biologisch-Archeologisch Instituut gesticht en dat moment is te beschouwen als formeel beginpunt van de archeologie aan de Groninger universiteit. We hadden echter ook de aanstelling van Van Giffen (1917) of de betrekking van het gebouw aan de Poststraat (1922) als beginpunt kunnen nemen. Bovendien kent de archeologie aan de RUG een langere geschiedenis. C.W. Vollgraff was vanaf 1908 hoogleraar Griekse taal- en letterkunde en voerde opgravingen uit in Griekenland, en later ook op het Domplein in Utrecht. Hoe dan ook viel de keuze dus op 2020.

Achteraf bleek 2020 een bijzonder jaar voor een eeuwfeest. Door de coronapandemie waren vanaf half maart alleen digitale activiteiten mogelijk. Gelukkig konden desondanks best veel van onze plannen doorgaan. In januari hebben we met alle medewerkers ontbeten en was er een cursus voor amateur-archeologen, georganiseerd samen met de AWN-Noord en onze studievereniging Bachur. Daarnaast opende de tentoonstelling *Dig it all* in het Universiteitsmuseum - zelfs digitaler dan voorzien. De tentoonstelling was het resultaat van de samenwerking van onze masterstudenten, de geodienst en CIT-afdeling van de RUG en de gemeente Groningen. Bovendien zijn sinds de zomer van 2020 alle uitgaven van *Paleo-aktueel* en *Palaeohistoria* gratis te downloaden!

Bij een eeuwfeest ligt het voor de hand om terug te kijken. Om die reden is gewerkt aan een fotogeschiedenis van het GIA. Deze zal in 2021 als publicatie verschijnen. Maar daarnaast is het een mooi moment om juist de blik vooruit te richten. Dat was de opdracht die de schrijvers in deze bijzondere uitgave van *Paleo-aktueel* meekregen. In ons jubeljaar nodigden we studenten en staf van de opleiding archeologie van de RUG en maatschappelijke partners in binnen- en buitenland uit om te reflecteren op ons vakgebied en zo richting te geven aan de toekomst van de archeologie. Wat is archeologie in 2020? Welke ontwikkelingen in de wetenschap, de politiek of maatschappij zijn er? En wat moeten of kunnen we hiermee? Wat betekenen deze ontwikkelingen voor onze opleiding en ons onderzoek?

Deze bloemlezing vormt een mooie afsluiting van ons eeuwfeest, een brede kennismaking met het huidige GIA en geeft richting aan onze toekomst. Wij willen het belang van archeologie voor de huidige maatschappij benadrukken, met inzichten over bijvoorbeeld culturele identiteit, migratie en leven met zeespiegelstijging. Wij delen kennis en staan open voor het gesprek met onze maatschappelijke partners. We staan in de maatschappij. Dat betekent bijvoorbeeld dat onze laboratoria ook door externe partijen gebruikt kunnen worden. En we werken samen. Omdat wij vinden dat samenwerking alle partijen versterkt en omdat we zo het belang van archeologie kunnen versterken. Deze bundel geeft van al deze zaken goede voorbeelden.

Daan Raemaekers,
directeur van het Groninger Instituut voor Archeologie

Hoe een inheems perspectief de archeologische interpretatie kan verbreden

Sean P.A. Desjardins¹ & Sarah M. Hazell²

Op het moment van schrijven van dit artikel wordt overal ter wereld geprotesteerd tegen de moord op George Floyd door de Amerikaanse politie. De *Black Lives Matter*-beweging die uit die protesten voortgekomen is, lijkt te zorgen voor een belangrijke verschuiving in de manier waarop de westerse wereld aankijkt tegen structurele raciale ongelijkheid. Het is echter nog niet zo eenvoudig om te bedenken wat er dan anders moet, en hoe. Ook voor de archeologie is het een uitdaging om te bepalen hoe het vakgebied in dit opzicht een bijdrage kan leveren aan een eerlijker wereld. Hoe lastig die vraag is, wordt bij uitstek zichtbaar in het contact met inheemse volkeren. Die wantrouwen de archeologie vaak, en terecht, vanwege de koloniale geschiedenis. Een goede en interessante manier om dat vertrouwen te herwinnen, is om samen met de inheemse bevolking de aanwezige kennis over het koloniale verleden te verzamelen. Dat is voor alle partijen lonend. Het is niet alleen moreel of ethisch juist, maar ook vanuit wetenschappelijk perspectief zinvol. In onderzoek levert het gebruik van de unieke kennis en perspectieven van binnenuit vaak veel op. In dit artikel reflecteren we op de relevantie van inheemse archeologie met en zonder inheemse bevolkingsgroepen.

We willen benadrukken dat het meewegen van hedendaagse inheemse wereldbeelden een beter en vollediger begrip oplevert van de betekenis van plaatsen, objecten en abstracte concepten als tijdelijkheid en dood. Het doorgronden daarvan is van groot belang voor archeologen, omdat die overblijfselen bestuderen van culturen waarvan zij zelf ver verwijderd zijn, in tijd, afstand of door culturele verschillen. Voor dit artikel hebben we

gebruik gemaakt van de resultaten van ons eigen veldwerk met Inuit in Nunavut, Inuit Nunangat (de traditionele Inuitgebieden van Arctisch Canada) en de Anishinaa-bevolking in het noorden van Ontario in Canada.

In regio's waar geen algemeen erkende inheemse bevolking leeft, zoals in het grootste deel van Europa ten zuiden van Lapland (of Sápmi, het traditionele leefgebied van de Saami), bestaat toch iets wat enigszins lijkt op 'inheemsheid'. Ook daar voelt men vaak, soms impliciet, een sterke verbondenheid met het gebied of een bepaalde plek. Dat fenomeen wordt autochtonie genoemd (Zenker, 2011). De laatste tijd spelen etniciteit en nationalisme daarin een steeds belangrijker rol, zoals bijvoorbeeld in de politieke en ethische discussies in regio's als het Nabije Oosten, maar toch is hier wat anders aan de hand dan in Noord-Amerika. Daar leven relatief veel inheemse volkeren en zijn debatten over eigendom van materiële cultuur veel gangbaarder. Als het om het verleden gaat, worden de discussies rondom de verschillen tussen inheemse en niet-inheemse interpretaties van dat verleden nog veel complexer (Atalay, 2006). Dat komt omdat inheemse afkomst, anders dan autochtonie, veel meer omvat dan een band met een plaats of een gebied. Inheems zijn of voelen vertegenwoordigt een eigen manier van leven en kijk op de wereld. Juist daarom biedt dit perspectief zoveel mogelijkheden voor westerse archeologen om, los van hun eigen cultuurgebonden inzichten over hoe het universum werkt, na te denken over vroeger dagelijks leven. Dat bevindt zich immers buiten de grenzen van de wereld waarin ze zelf zijn grootgebracht en opgeleid.

Inheemse identiteiten

Het definiëren van wat het betekent om inheems te zijn is problematisch, op politiek, economisch, sociaal en cultureel vlak. Heeft het te maken met afkomst, etniciteit en gedeelde cultuur? Gedeeltelijk. Toch zouden maar weinig mensen Nederlanders beschouwen als een inheems volk, ook al delen we een geschiedenis, een unieke cultuur en een taal, en hebben we een band met een gebied. Het verschil is dat de meeste definities van een inheems volk daarnaast ook een koloniale of niet-inheemse *settler*-ontmoeting bevatten die tot blijvende ongelijkheid geleid heeft. Een veel geciteerde definitie is die van de voormalige VN-rapporteur van de subcommissie preventie van discriminatie en bescherming van minderheden José R. Martínez Cobo (1987: 29, eigen vertaling):

“Inheemse gemeenschappen, volkeren en naties beschouwen zichzelf als apart of verschillend van de samenlevingen zoals die bestaan in bepaalde gebieden of delen daarvan, omdat ze een historische continuïteit voelen met de prekoloniale samenlevingen zoals die bestonden voor de invasie van dat grondgebied. Ze vormen sindsdien niet-dominante sectoren van de samenleving en zijn vastbesloten om hun voorouderlijke territoria en hun etnische identiteit te behouden, te ontwikkelen en aan toekomstige generaties over te dragen, als de basis van hun voortbestaan als volk, in overeenstemming met hun eigen culturele patronen, sociale instellingen en rechtssysteem.”

Identificatie of erkenning van mensen met een gedeelde geschiedenis van territoriale bezetting en een eigen taal en cultuur ondermijnt het gezag van de bezetters. Door het bestaan en de rechten van de oorspronkelijke bevolking te ontkennen, bepalen de machthebbers wie regeert, wie er thuishoort en wie welke rechten heeft. De identificatie met en het lidmaatschap van inheemse volkeren en groepen moet daarom uit de eigen groep voortkomen, in plaats van, als negatief stempel, door anderen worden opgelegd.

Het concept inheems is verder verfijnd door de werkgroep van de Verenigde Naties voor inheemse volkeren en door het VN Permanent Forum voor Inheemse Zaken (UNPFII). Vanwege de grote verscheidenheid aan inheemse volkeren en de complexiteit van hun problemen hanteert de VN tegenwoordig een lijst van criteria in plaats van één alles omvattende definitie. De UNPFII beschouwt zelfidentificatie als de belangrijkste factor bij het bepalen van de inheemse afkomst. Volgens het UNPFII (2007) zijn inheemse volkeren te onderscheiden door:

- zelfidentificatie als inheems op individueel niveau en als zodanig algemeen geaccepteerd door de erkende gemeenschap;
- het bestaan van historische continuïteit van prekoloniale en/of pre-*settler* samenlevingen;
- een sterke band met het leefgebied en de aanwezige natuurlijke hulpbronnen;
- duidelijk eigen sociale, economische of politieke systemen;
- een duidelijke eigen taal, cultuur en overtuiging;
- een niet-dominante positie in de samenleving;
- een verlangen naar bescherming van het voorouderlijke leefgebied en sociale en culturele systemen die eigen zijn aan de volkeren of gemeenschappen.

In Europa (met uitzondering van Sápmi) beheren de natiestaten als het ware het verleden van hun eigen zogenaamde ‘oorspronkelijke’ bevolking. De situatie is heel anders in delen van de wereld waar kolonisatie door Europese mogendheden heeft geleid tot nieuwe multi-etnische staten. Daar zijn het verleden en het beheer van de lokale geschiedenis, inclusief die van de prekoloniale inheemse bevolking, onderwerp van voortdurende discussie of strijd. In Noord-Amerika bijvoorbeeld hebben archeologen en cultureel antropologen de afgelopen twee decennia geworsteld met de erkenning van de rechten van inheemse bevolkingsgroepen en de vraag of de inheemse geschiedenis

Fig. 1. S.P.A. Desjardins (tweede van links) overlegt met Inuit over de overblijfselen van hun historisch huis in Avvajja (NiHg-1), Nunavut, Arctisch Canada, 2018 (foto S. Rufolo).

misschien ook de leidraad van hun eigen geschiedenis zou moeten vormen. Dit soort kwesties wordt beschouwd als typisch niet-Europees, als *New World*-probleem.

Inheemse volkeren en hun verleden

Simpel gezegd is inheemse archeologie “*archaeology with, for and by*” inheemse volkeren (Nicholas, 1997). Het onderzoeksveld is geworteld in antikoloniale bewegingen en gericht tegen westerse kennisproductie. Inheemse archeologie laat zich niet exact definiëren. Het is een eigentijdse, dynamische benadering die zich richt op ethiek en de kritische evaluatie van bestaande kennis, methoden en theorieën. Het doel is om zo de archeologie als ongelijke discipline te dekoloniseren (Atalay, 2006 en 2008). De voorstanders

vinden dat de lokale bewoners en hun afstammelingen erkend moeten worden als de belangrijkste en meest legitieme rentmeesters van het lokale verleden. Ook vinden ze de westerse wetenschappelijke formulering van het archeologisch archief in het algemeen te beperkt. In plaats daarvan geven ze de voorkeur aan een uitgebreidere, meer inclusieve opvatting die rekening houdt met al het immaterieel cultureel erfgoed, zoals bijvoorbeeld de mondelinge traditie.

De inheemse archeologie is soms kritisch ontvangen (bijv. McGhee, 2008). De kritiek was vooral gebaseerd op het idee dat archeologie een westerse wetenschap is of zou moeten zijn en dat de inheemse archeologie niet paste in het westerse wetenschappelijke paradigma. Tegenwoordig erkennen archeologen wereldwijd

de betekenis en de ethiek van inheemse archeologie en verstomt de kritiek. In Canada wordt het steeds moeilijker om onderzoek te doen naar traditionele gebieden van inheemse volkeren zonder hun steun of toestemming. Bovendien levert het ook wat op. Sinds inheemse archeologen en gemeenschappen met hun specifieke kennis een actievare rol zijn gaan spelen in het onderzoek, heeft de discipline zich snel ontwikkeld.

Hoewel er veel manieren zijn om inheemse gemeenschappen bij onderzoek te betrekken, geloven wij dat dat niet alleen moet bestaan uit raadpleging en meedoen aan veldonderzoek, hoe belangrijk dat ook is. Voor een inhoudelijke en ethische invulling is het van cruciaal belang dat de lokale bevolking op elk niveau deelneemt aan het onderzoek, van het ontwerp tot de interpretatie en de publicatie (fig. 1). Alleen dan kunnen de traditionele (westerse) archeologische praktijk en interpretatie op een gezonde manier ter discussie gesteld worden. En alleen zo kan het gebruik en de integratie van “traditionele kennis en praktijken en kennistheorie” een gelijkwaardig gewicht krijgen in de interpretatie van het archeologische materiaal (Atalay, 2006: 300, eigen vertaling). Het is namelijk juist die inclusiviteit die de inheemse archeologie zo nuttig maakt voor archeologie in een mondiaal perspectief.

De bredere relevantie van inheemse perspectieven

De manier waarop moderne inheemse gemeenschappen naar de wereld kijken, kan een belangrijke bijdrage leveren aan de traditionele archeologie van bijvoorbeeld het Nabije Oosten of de klassieke wereld. Om dat te verklaren is het zinvol om eerst eens te rade te gaan bij de antropologie. Hoewel de antropologie zelf ook een koloniale achtergrond heeft, ontwikkelde de discipline een beproefde theoretische sociaalwetenschappelijke aanpak die kan helpen bij het verbinden van inheemse wereldbeelden met archeologische gegevens. De bruikbaarste instrumenten daarbij zijn de onderling samenhangende concepten van (a) cultureel relativisme, het

uitgangspunt van Franz Boas (1973 [1896]) en zijn studenten dat de ene cultuur niet kan worden beoordeeld aan de hand van de normen van de andere, en (b) meerdere vormen van kennis, het besef dat er meerdere (en even ware) ontologieën zijn, of manieren om in de wereld te staan (de zogenaamde *ontological turn*) (zie Kohn, 2015; Viveiros de Castro, 1998). Hoewel het misschien onmogelijk is om vanuit je eigen afkomst een andere cultuur volledig te doorgronden, kan blootstelling aan of bekendheid met die andere cultuur wel helpen om die andere ontologie of dat wereldbeeld beter te begrijpen en te contextualiseren. Een voorbeeld uit het veld kan dat illustreren.

Tijdens archeologisch veldwerk in het prehistorische Inuitdorp Pingiqqalik bij Iglulik (Igloolik), Nunavut, hoorde auteur Desjardins in de zomer van 2012 terloops van de Inukvrouw van een van zijn lokale gidsen dat ze de vorige avond een geest van een jonge Inukjongen in haar tent had gezien. Hij was plotseling verschenen, in traditionele kleding gemaakt van kariboehuid, maar hij had niets gezegd, tot hij weer verdween. De vrouw geloofde dat de jongen zich had gemanifesteerd omdat het archeologisch team de overblijfselen van een oud graszodenhuis in de buurt aan het opgraven was.

“Is de jongen boos dat we hier zijn?”, vroeg Desjardins, specifiek doelend op de archeologen, maar ook op Qallunaat van de archeologen, het feit dat ze niet Inuit waren. Ze dacht er even over na. “Ik denk het niet”, besloot ze. Ze suggereerde verder dat de jongen hoogstwaarschijnlijk gewoon nieuwsgierig was en dat dergelijke ontmoetingen niet ongebruikelijk zijn. Antropoloog Jarich Oosten van de Universiteit Leiden heeft jarenlang Inuitobservaties over de onderlinge verbondenheid tussen de natuurlijke en spirituele wereld verzaamd en geïnterpreteerd. Voor Inuit is die verbondenheid net zo reëel als de wetenschappelijke kijk op de realiteit dat is voor wie in het Westen is opgegroeid (Laugrand en Oosten, 2010 en 2015). Het *Igloolik Oral History Project*, een digitaal archief met honderden interviews met Inuit over allerlei

onderwerpen, bevat gedetailleerde verslagen van allerlei verschijnselen die een in het Westen opgeleide wetenschapper zou afwijzen als onderdeel van het geloof of de spiritualiteit van de Inuit.

Nauw samenwerken met inheemse volkeren en het centraal stellen van hun cultuur in onderzoek zet aan tot nadenken over de fundamentele verschillen tussen inheemse groepen enerzijds en later neergestreken (soms koloniserende) groepen anderzijds, op bijvoorbeeld sociaaleconomisch, historisch of kosmologisch vlak. De antropologie heeft ons laten zien dat we tegen de tijd dat we oud genoeg zijn om dat te (h)erkennen, al diepgaand beïnvloed zijn door de vooroordelen die we hebben meegekregen in ons eigen universum. Desjardins groeide op in een wereld waarin geesten niet bestaan, of, preciezer gezegd, waarin geen bewijs is voor hun bestaan. Desondanks geloofde hij oprecht dat de vrouw in Pingiqqalik een geest had gezien, omdat geesten wel een wezenlijk deel uitmaken van het kennissysteem waarin zij geboren en opgegroeid is. Dat lijkt onmogelijk. Een geestverschijning past nu eenmaal niet bij de westerse blik en de westerse wetenschappelijke methode. Cultureel relativisme stelde hem (en ons) echter in staat om beide kennissystemen te zien als gelijkwaardig, als even legitieme, parallelle constructies.

De laatste tijd wordt zintuigelijke waarneming en ervaring en het idee dat er meer onder de zon is dan rationele kennis ook in traditioneel niet-inheems onderzoek meer en meer geaccepteerd. Dat toont aan dat er een sterke interesse is in het begrijpen van niet alleen de vorm en functie, maar ook van de denkbeelden en perspectieven van volkeren uit het verleden. Toch blijft het erg moeilijk om ervaringen uit het verleden of interpretaties van historische gebeurtenissen die zowel in tijd als qua cultuur ver van onze eigen wereld verwijderd zijn, werkelijk te doorgronden. Moderne inheemse wereldbeelden, of in theoretisch termen, inheemse ontologieën, kunnen hier uitkomst bieden. Als we de ongelooflijke diversiteit aan kennissystemen zoals die nu bestaan accepteren, zijn de mogelijkheden voor de bestudering van

een vergelijkbare diversiteit in het verleden – in het noordpoolgebied, in Noord-Europa en rond de Middellandse Zee – schier eindeloos. Net als een inheems volk is ook een volk uit het verleden niet zomaar vergelijkbaar met hedendaagse volkeren, en ook niet zomaar vanuit modern perspectief te bestuderen. Dit is een van de belangrijkste inzichten die het bestuderen van inheemse volkeren de archeologie kan bijbrengen. We zouden het kunnen beschouwen als archeologische *mindfulness*.

Desjardins gebruikte bijvoorbeeld zijn ruime ervaring met en kennis van Inuitontologieën in zijn onderzoek naar niet-utilitaristische materiële cultuur, artefacten die geen ‘nuttige’ gebruiksvoorwerpen zijn (Desjardins 2017), en in zijn studie naar veerkracht in tijden van klimaatverandering en ecologische risico's (Desjardins & Jordan, 2019; Desjardins *et al.*, 2020). Hij heeft ook een kleine veldwerkschool voor Inuitjongeren geleid als onderdeel van de *Inuit Heritage Trust*. Hazell heeft, als inheems onderzoeker, een belangrijke inbreng in archeologische trainingsprojecten in *First Nation*-gemeenschappen in Noord-Ontario: in 2019 trainde ze, in nauwe samenwerking met de *Ontario Archaeological Society* en de *Ontario Trillium Foundation*, meer dan 50 deelnemers van 11 verschillende *First Nations* (fig. 2). De studenten verdiepten zich in onderwerpen als inheemse perspectieven op het verleden, het identificeren van materiële cultuur, osteologische analyse en lokale erfgoedwetgeving. Een dergelijke opleiding voor zowel inheemse als niet-inheemse lokale gemeenschappen zorgt ook voor een grotere algemene betrokkenheid bij erfgoedkwesities.

Quo vadis?

De hierboven beschreven transdisciplinaire benadering – concepten en methodes uit verschillende vakgebieden worden volledig geïntegreerd – wordt steeds gangbaarder in de Noord-Amerikaanse antropologie en archeologie. Ook in Europa en in andere regio's vindt ze stilaan meer ingang. In Nederland bijvoorbeeld worden we steeds vaker door financieringsinstanties zoals

Fig. 2. Deelnemers van de Ojibwe Cultural Foundation die hun Inheemse Archeologische Monitor Certificaten ontvangen, Manitoulin Island, Ontario, Canada, 2019.

NWO en de verschillende EU-instellingen gevraagd om in ons onderzoek expliciet rekening te houden met de interpretaties en de eigen ervaringen van het bredere publiek. Meestal gebeurt dat in de vorm van activiteiten als openbare opgravingen en open dagen of het gebruik van sociale en traditionele media om onze methoden en doelen toegankelijker, bekender en duidelijker te maken. Maar hoe lovenswaardig deze inspanningen ook zijn, het is niet genoeg. Valorisatie is voor veel archeologen een bijzaak, terwijl het een beginpunt zou moeten zijn. Om de cultuuromslag die dat vereist te bewerkstelligen, geloven we dat alle archeologen veel kunnen leren van inheemse ontologieën en dat we veel inspiratie kunnen putten uit valorisatie die ondernomen wordt met inheemse gemeenschappen.

We moeten in onze valorisatie-inspanningen duidelijkheid scheppen over de manier waarop

sociale verschillen (bijv. in termen van ras, etniciteit, geslacht en klasse) tot uiting komen in archeologische teksten, en hoe we uit wat we weten over ongelijkheid in het verleden lessen kunnen trekken voor het heden, bijvoorbeeld in de debatten rond etnisch nationalisme, repatriëring en culturele toe-eigening. Wat in ons werk in elk geval duidelijk is geworden, is dat archeologen overall meer moeten deelnemen in die debatten en proactief moeten nadenken over hedendaagse maatschappelijke uitdagingen en ontwikkelingen. Wij geloven dat archeologie niet alleen de mogelijkheid, maar ook de plicht heeft om een bijdrage te leveren aan sociale rechtvaardigheid. We zullen ons moeten realiseren dat onze discipline niet alleen inheemse volkeren beïnvloedt, maar alle bevolkingsgroepen die een geschiedenis van kolonialisme kennen. De manier waarop wij met deze uitdagingen omgaan zal ons vakgebied

voor de komende generaties mede vormgeven. In het beste geval zal het nieuwe ideeën en nieuwe kennis opleveren, en daarnaast bovendien zorgen voor een evenwichtiger en ethischer benadering in de verspreiding van die kennis.

Dankwoord

We willen graag de volgende personen bedanken bij de totstandkoming van dit stuk: de gemeenschapsleden van Iglulik, Nunavut, de Ojibway Cultural Foundation (OCF), de Igloodik Hunters and Trappers Association, Nunavut Arctic College, de Ontario Archaeological Society, de Ontario Trillium Society, Sylvie LeBlanc (Government of Nunavut Department of Culture and Heritage), Scott Rufolo (Canadian Museum of Nature), Levy Uttak (Igloo Tourism and Outfitting), burgemeester Merlyn Recinos (Municipality of Igloodik), George Qulaut (Iglulik, NU). S.M. Hazell bedankt de OCF voor toestemming om figuur 2 te publiceren. Het stuk is mede mogelijk gemaakt door het GIA en een NWO Veni-subsidie voor S.P.A. Desjardins. We danken ook Peter Jordan voor zijn commentaar op het manuscript, en Maarten Loonen, Saskia Peels-Matthey, Jana Declercq, Susan Pathuis en Marjolein Admiraal voor onschatbare hulp bij het vertalen.

How Indigenous-focused research can inform broader archaeological practice

In Europe, archaeologists have traditionally engaged less with the concept of Indigenous archaeology—and the various cultural-anthropological tenets underpinning it—than with the related, but distinct, concepts of ethnicity, nationalism and even autochthony, which are ostensibly more congruent with the various forms of social organization observed across the continent from pre-Neolithic times to the present. In this article, we argue that due to their recognition and embracing of unique

systems of knowledge production (ontologies), contemporary Indigenous understandings of the past can inform the archaeologies of regions currently without Indigenous populations. We draw upon our experiences carrying out fieldwork amongst Indigenous peoples and within their traditional territories.

Noten

1. Arctisch Centrum, Groninger Instituut voor Archaeologie, Rijksuniversiteit Groningen, Aweg 30, 9718 CW Groningen; Canadian Museum of Nature / Musée canadien de la nature. Contact: s.p.a.desjardins@rug.nl.
2. School of the Environment, Laurentian University / Université Laurentienne; Ontario Archaeological Society. Contact: sarahmerinahazell@gmail.com.

Literatuur

- Atalay, S., 2006. Indigenous archaeology as decolonizing practice. *American Indian Quarterly* 30(3/4) 280-310. DOI: <https://doi.org/10.1353/aiq.2006.0015>.
- Atalay, S., 2008. Multivocality and Indigenous archaeologies. In: J. Habu, C. Fawcett & J. Matsunaga (eds.), *Evaluating multiples narratives: Beyond nationalist, colonialist, and imperialist archaeologies*. Springer, New York, 29-44.
- Boaz, F., 1973 [1896]. The limitations of the comparative method in anthropology. In: P. Bohannan & M. Glazer (eds.), *High points in anthropology*. New York, Alfred A. Knopf, 84-92.
- Desjardins, S.P.A. 2017. A change of subject: perspectivism and multinaturalism in Inuit depictions of interspecies transformation. *Études/Inuit/Studies* 41(1-2) 101-124. DOI: <https://doi.org/10.7202/1061435ar>.
- Desjardins, S. P. A. & P.D. Jordan, 2019. Arctic archaeology and climate change. *Annual Review of Anthropology* 48(1) 279-296. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-102317-045901>.

- Desjardins, S. P. A., T.M. Friesen & P.D. Jordan, 2020. Looking back while moving forward: how past responses to climate change can inform future adaptation and mitigation strategies in the Arctic. *Quaternary International* 549, 239-248. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2020.05.043>.
- Kohn, E., 2015. Anthropology of ontologies. *Annual Review of Anthropology* 44(1), 311-327. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-102214-014127>.
- Laugrand, F.B. & J.G. Oosten, 2010. *Inuit shamanism and Christianity: Transitions and transformations in the twentieth century*. Montreal & Kingston, McGill-Queen's University Press.
- Laugrand, F. B. & J.G. Oosten, 2015. *Hunters, predators and prey: Inuit perceptions of animals*. New York, Berghahn.
- Martínez Cobo, J., 1987. *Study of the problem of discrimination against Indigenous populations, vol. V: conclusions, proposals and recommendations*. United Nations document no. UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1986/7 (<https://undocs.org/en/E/CN.4/Sub.2/1986/7/Add.4>). Accessed 04/08/2020.
- McGhee, R., 2008. Aboriginalism and the problems of Indigenous archaeology. *American Antiquity* 73(4), 579-597. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0002731600047314>.
- Nicholas, G., 1997. Education and empowerment: Archaeology with, for, and by the Shuswap Nation, British Columbia. In: G.P. Nicholas & T.D. Andrews, T. D. (eds.), *At a crossroads: Archaeology and First Peoples in Canada*. Burnaby, Simon Fraser University Archaeology Press, 85-104.
- United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues, 2007. Indigenous peoples, Indigenous voices. United Nations Department of Public Information document DPI-2454—07-27514—May 2007 (https://www.un.org/esa/socdev/unpfi/documents/unpfiibrochure_en07.pdf). Accessed 04/08/2020.
- Viveiros de Castro, E., 1998. Cosmological deixis and Amerindian perspectivism. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 4(3), 469-488. DOI: <https://doi.org/10.2307/3034157>
- Zenker, O., 2011. Autochthony, ethnicity, indigeneity and nationalism: Time-honouring and state-oriented modes of rooting individual-territory-group triads in a globalizing world. *Critique of Anthropology* 31(1), 63-81. DOI: <https://doi.org/10.1177/0308275X10393438>.